

I. Część ogólna

Rozdział I. Zasady odpowiedzialności karnej

§ 1. Charakterystyka i źródła prawa karnego

Całokształt funkcjonujących w danym państwie regulacji prawnych, usystematyzowanych według przyjętych założeń aksjologicznych, stanowi system prawa. Dzieli się on na jednostki zwyczajowo określane mianem gałęzi prawa, które zawierają w sobie zespoły norm regulujących określone wycinki życia społecznego. Jedną z nich jest prawo karne. 1

W znaczeniu szerokim prawo karne to zespół przepisów i norm prawnych, których przedmiotem jest wskazanie czynów stanowiących przestępstwa, określenie zasad wymierzania za ich popełnienie kar, środków karnych oraz środków zabezpieczających i zasad ich wykonywania. W związku z tym wyróżnić można trzy zasadnicze działy prawa karnego: 2

- 1) prawo karne materialne, obejmujące zakresem swojej regulacji czyny określone przez ustawę karną mianem przestępstw, zasady odpowiedzialności karnej za ich popełnienie oraz zasady wymierzania kar;
- 2) prawo karne formalne, powszechnie zwane procesowym, które zakresem swojej regulacji obejmuje zespół przepisów regulujących poszczególne etapy ustalania, czy dany czyn wypełnia znamiona przestępstwa opisanego w przepisach części szczególnej prawa karnego materialnego oraz – w razie potwierdzenia tego faktu, przeprowadzenie odpowiednich czynności w celu pociągnięcia sprawcy do odpowiedzialności karnej;
- 3) prawo karne wykonawcze, które zawiera unormowania dotyczące sposobu i trybów realizacji orzeczeń (o charakterze incydentalnym bądź zasadniczym), które zapadły w toku postępowań karnych.

Prawo karne materialne stanowi odrębną i wyspecjalizowaną gałąź prawa. Normuje w sposób konkretny jakie czyny są zabronione, określa zasady odpowiedzialności za ich popełnienie oraz rodzaj i wysokość potencjalnych sankcji.

Przepisy prawa karnego stanowią emanację obowiązującego w danym państwie systemu prawnego-ekonomiczno-politycznego. Ich zadaniem jest ochrona przed bezprawnymi zamachami najbardziej zasadniczych i istotnych wartości. W ten sposób zagwarantowana zostaje bezpośrednio ochrona prawna dla poszczególnych obywateli oraz innych osób znajdujących się na terytorium danego kraju. Przepisy te wskazują jakie zachowania społeczeństwo uważa za wykraczające poza tolerowany przez nie zakres, czego skutkiem jest grożąca sankcja, której skuteczne wykonanie gwarantuje państwo. W ten sposób przepisy prawa karnego stanowią istotny element swoistej umowy społecznej, której głównym ce- 3

lem jest zagwarantowanie ochrony przed zachowaniem zabronionym, stanowiącym bezprawie¹.

4 Do zasadniczych funkcji prawa karnego materialnego, tj. celów społecznych, jakich zaspokojeniu ma służyć ta gałąź prawa, należą:

- 1) funkcja gwarancyjna² – obrazuje ją łac. paremia *nullum crimen sine lege*, która stanowi, iż przestępstwem może być jedynie czyn o znamionach wyraźnie i jednoznacznie opisanych w ustawie karnej. W ten sposób zagwarantowano każdemu człowiekowi, że jego zachowanie będzie sankcjonowane jedynie w sytuacji, gdy odpowiadać będzie wszystkim znamionom danego typu przestępstwa. W związku z tym każde inne zachowanie jest dozwolone. Wskazana zasada nawiązuje także wprost do art. 7 ust. 1 Europejskiej Konwencji Ochrony Praw Człowieka i Podstawowych Wolności³ oraz art. 15 ust. 1 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych⁴;
- 2) funkcja ochronna – polega na tym, że prawo karne wskazuje, jakie dobra o doniosłym społecznie znaczeniu podlegają szczególnej ochronie ze strony państwa. W ten sposób można zrekonstruować panujący w danym państwie system aksjologiczno-polityczno-ekonomiczny;
- 3) funkcja sprawiedliwościowa⁵, która realizowana jest przez instytucję kary, traktowaną jako sprawiedliwa i zasłużona odpłata za popełnione uprzednio przestępstwo. Musi ona być proporcjonalna do zawinienia, stopnia społecznej szkodliwości czynu oraz wpisywać się w aspekty prewencyjne. Tak rozumiana kara ma być przeciwieństwem dla sankcji postrzeganej jako „ślepy odwet”;
- 4) funkcja kompensacyjna, której zadaniem jest dążenie do zrekompensowania pokrzywdzonemu straty, której doznał wskutek przestępstwa. Kompensacja obejmuje straty zarówno materialne, jak i niematerialne. Do wiodących środków kompensacyjnych zaliczamy obowiązek naprawienia szkody i zadośćuczynienie za krzywdę (art. 46 KK) oraz nawiązkę (art. 47 KK);
- 5) funkcja edukacyjno-prewencyjna, która wskazuje społeczeństwu akceptowalne przez nie zachowania. Jednocześnie, poprzez stanowcze działania wobec sprawców przestępstw, ma stanowić wyraz bezwzględnej potępienia dla ich czynów. W ten sposób państwo z jednej strony realizuje zasadę prewencji pozytywnej, popierając zachowania zgodnie z prawem, a z drugiej prewencji negatywnej, odstraszaając za pomocą kary potencjalnych sprawców przestępstw.

Zasady prawa karnego to fundamentalne pryncypia, określające główne cechy tej gałęzi prawa, które równolegle obrazują obowiązujący w niej system aksjologiczny. Wskazują i podkreślają to, co na tle całokształtu przepisów prawa karnego jest najważniejsze, a zarazem ogólniejsze wobec unormowań mniej istotnych. Normy te służą właściwej interpretacji wszelkich ustaw zawierających przepisy karne oraz unormowań szczególnych względem nich (rozporządzeń).

5 Artykuł 2 Konstytucji RP wyraża zasadę **demokratycznego państwa prawnego**. Zasada ta koresponduje z innymi przepisami ustawy zasadniczej, w tym z art. 42 ust. 1 Konstytucji

¹ Zob. także W. Cieślak, Cele i funkcje prawa karnego w ujęciu Profesora Jarosława Warylewskiego, [w:] W. Zalewski, J. Potulski, T. Snarski, Zbrodnia i kara. Refleksje o przeszłości, teraźniejszości i przyszłości prawa karnego. Księga upamiętniająca Profesora Jarosława Warylewskiego, Gdańsk 2020, s. 47–51.

² A. Zoll, Nowa kodyfikacja karna w świetle Konstytucji, CzPKiNP 1997, Nr 2, s. 97.

³ Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 ze zm.

⁴ Dz.U. z 1977 r. Nr 38, poz. 167.

⁵ L. Gardocki, Prawo karne, Warszawa 2005, s. 6.

tucji RP, którego emanacją na gruncie KK jest art. 1 § 1 KK, stanowiący, że **odpowiedzialności karnej podlega ten tylko, kto dopuścił się czynu zabronionego pod groźbą kary przez ustawę obowiązującą w czasie jego popełnienia** (*nullum crimen nulla poena sine lege poenali anteriori*). Z przedstawionej zasady wywodzą się m.in. zasady *nullum crimen sine lege certa* (maksymalnej określoności czynów zabronionych, tak aby odróżnić czynny zabronione przez ustawę od niezabronionych); *nullum crimen sine lege scripta* (nakazującej, by prawo karne było prawem zawartym w ustawie) oraz *nullum crimen sine lege stricte* (zakazującej stosowania analogii i wykładni rozszerzającej na niekorzyść sprawcy)¹.

Z naczelnej zasady *nullum crimen sine lege* wynikają nie tylko reguły stanowienia prawa, ale i jego wykładni. W art. 115 § 1 KK ustawodawca wskazał, że czynem zabronionym jest zachowanie o znamionach określonych w ustawie karnej. Są to cechy konstytutywne karalności zachowania określonego rodzaju². Materialne elementy czynu uznanego za przestępny muszą więc być zdefiniowane w ustawie (zgodnie z konstytucyjną zasadą wyłączności ustawy) w sposób kompletny, precyzyjny i jednoznaczny³. Podstawowe elementy zarówno czynu, jak i kary, nie mogą być w sposób blankietowy pozostawione do unormowania w akcie wykonawczym. Dotyczy to nie tylko przepisów karnych *sensu stricto*, ale także wszystkich przepisów o charakterze represyjnym (tzn. sankcjonująco-dyscyplinującym), a więc wszystkich przepisów, których celem jest poddanie człowieka jakiejś formie represji (ukarania)⁴. W praworządnym państwie obywatel powinien móc przewidzieć prawne rezultaty swoich działań i zachowań. Co równie istotne, winien również dysponować pewnością, iż jego działania, podejmowane pod rządami obowiązującego prawa i wszelkie związane z nimi następstwa, będą także i później uznawane za legalne⁵.

Na gruncie prawa karnego występuje także **zakaz stosowania analogii i wykładni rozszerzającej na niekorzyść** – *lex stricta*⁶. Wnioskowanie z analogii polega na zastosowaniu określonego unormowania (przepisu) do sytuacji nieokreślonej przez przepisy prawa, lecz zbliżonej (porównywalnej)⁷. Metoda ta służy wypełnianiu luk w prawie⁸.

Istotną zasadą prawa karnego jest także **zasada *tempus regit actum***, która oznacza, że zdarzenia prawne ocenia się według stanu prawnego obowiązującego w dacie, gdy konkretne zdarzenie miało miejsce. Ściśle połączona z nią jest **zasada *lex retro non agit***, zgodnie z którą niedopuszczalne jest stosowanie przepisów karnych do zachowań wcześniejszych niż wejście w życie tych przepisów. Od zasady nieretroakcji powinno się odstępować jedynie wyjątkowo, a działanie to może wynikać tylko z wyraźnego brzmienia ustawy (a więc nie z treści aktu niższej rangi) i nie może być przedmiotem wnioskowań opartych na domniemaniach⁹.

Niezwykle istotną zasadą prawa karnego jest także reguła ***nullum crimen sine culpa***. Oznacza ona, że nie można pociągnąć do odpowiedzialności sprawcy czynu, jeżeli w chwili działania lub zaniechania nie można przypisać mu winy. Powyższa reguła wzmac-

¹ Post. SN z 19.12.2007 r., V KK 101/07, Prok. i Pr. 2009, Nr 2, poz. 1.

² K. Buchala, A. Zoll, Polskie prawo karne, Warszawa 1995, s. 141.

³ Post. TK z 13.6.1994 r., S 1/94, OTK 1994, cz. I, s. 271.

⁴ Orz. TK z 1.3.1994 r., U 7/93, OTK 1994, cz. I, s. 41.

⁵ Post. SN z 26.7.1991 r., I PRN 34/91, Wokanda 1991, Nr 11.

⁶ L. Morawski, Zasady wykładni prawa, Toruń 2010, s. 224; wyr. SN z 4.4.2000 r., III KKN 335/99, Prok. i Pr. 2001, Nr 9, poz. 1.

⁷ J. Nowacki, Analogia legis, Warszawa 1966, s. 91.

⁸ Zasadniczo wyróżnić można dwa rodzaje analogii: *legis* (z konkretnego przepisu) oraz *iuris* (z całego systemu prawnego).

⁹ Post. SN z 26.7.1991 r., I PRN 34/91, Wokanda 1991, Nr 11.

nia funkcję gwarancyjną prawa karnego. Pamiętać należy jednak, że obowiązujący KK nie wprowadza w swej treści określonej teorii winy.

- 10 W dalszej kolejności należy wspomnieć o **zasadzie odpowiedzialności osobistej oraz tzw. indywidualizacji kary**. Z ww. zasady wynika, iż odpowiedzialność karną mogą ponosić jedynie osoby fizyczne¹. Okoliczności wpływające na wymiar kary należy natomiast uwzględniać indywidualnie do osoby, której dotyczą (zob. art. 20, 21, 55 KK).

- 11 Na zakończenie należy jeszcze zaakcentować zasadę humanitaryzmu, stanowiącą jedną z naczelných zasad w KK². Kary oraz inne środki przewidziane w KK należy stosować z jej uwzględnieniem, w szczególności z poszanowaniem godności człowieka (zob. art. 3 KK). Reguła ta w praktyce sprowadza się do minimalizacji cierpień, dolegliwości i innych niedogodności w związku z realizacją norm prawa karnego³. Pamiętać bowiem należy, że poza wyraźnie wskazanymi w przepisach prawa sytuacjami, sprawca czynu zabronionego w pełni korzysta z pozostałych praw i wolności zagwarantowanych mu Konstytucją oraz przepisami prawa niższej rangi.

- 12 **Normą prawną** nazywamy generalną regułę zachowania, która została skierowana nie do zindywidualizowanego adresata, a obowiązek jej przestrzegania zagwarantowany został przymusem państwowym. Pod względem konstrukcyjnym normy prawne składają się z trzech elementów: **hipotezy, dyspozycji i sankcji**.

Hipoteza normy prawnej określa z jednej strony krąg jej adresatów, a z drugiej precyzuje warunki, jakich zaistnienie wywołuje konieczność określonego zachowania. **Dyspozycja** z kolei precyzyjnie owo zachowanie opisuje. **Sankcja** natomiast określa następstwa zachowania sprzecznego z tym, jakie zostało opisane w dyspozycji.

Niezwykle ważne, z punktu widzenia jednostki mogącej podlegać represji karnej, jest ustalenie prawidłowego modelu stosowania prawa karnego. Proces ten pokrótce można opisać jako zindywidualizowaną i specyficzną formę aktywności, w głównej mierze organów wymiaru sprawiedliwości, której skutkiem jest zrekonstruowanie (ustalenie) konkretnej normy karnoprawnej z abstrakcyjnego i ogólnego przepisu.

- 13 **Metoda stosowania prawa**, w tym prawa karnego, winna składać się z trzech następujących po sobie czynności:

- 1) ustalenia stanu faktycznego konkretnej sprawy;
- 2) ustalenia normy prawnej, która w sposób najbardziej zbliżony odzwierciedla ten stan faktyczny;
- 3) zestawienie ze sobą obydwu powyżej wskazanych ustaleń, co określane jest procesem subsumpcji.

- 14 Prawidłowemu ustaleniu treści i zakresu normy prawnej służy **proces wykładni**. Konieczność jej przeprowadzenia niejednokrotnie wynika z ogólnikowej redakcji danego przepisu prawa karnego, czego skutkiem jest konieczność jego doprecyzowania w toku stosowania prawa. Może to być również podyktowane nieszablonowym stanem faktycznym sprawy, który wprost nie mieści się zakresie konkretnego przepisu.

- 15 Istnieć wiele sposobów wykładni. Ze względu na podmiot dokonujący interpretacji wyróżnić można wykładnię autentyczną, operatywną (praktyczną) oraz doktrynalną.

¹ Częściowym złamaniem tej zasady jest ustawa z 28.10.2002 r. o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 659 ze zm.).

² I. Zgoliński, Aspekty prawne orzekania i wykonywania kary pozbawienia wolności wobec osób niepełnosprawnych, Studia z Zakresu Nauk Prawnoustrojowych Miscellanea 2016, t. IV, s. 262.

³ Post. SN z 19.10.2010 r., II KK 224/10, OSNwSK 2010, Nr 1, poz. 1978.

Wykładni autentycznej dokonuje organ, który wykreował daną normę prawną zgodnie z regułą „ten, kto stanowił, może interpretować”¹. W KK została zastosowana wielokrotnie, aby uściślić stosowanie kodeksowych przepisów – zob. art. 115 KK. 16

Wykładnia operatywna (praktyczna) dokonywana jest w procesie bezpośredniego stosowania normy prawnej. Jest to rodzaj interpretacji odnoszący się do ściśle określonego przypadku, i w związku z tym służy uzyskaniu skonkretyzowanego rozstrzygnięcia, kończącego definitywnie daną sprawę². Dla uzyskania w jej toku miarodajnych rezultatów jej dokonanie musi być poprzedzone ustaleniem, że stan faktyczny sprawy nie budzi wątpliwości, a wszystkie istotne dla treści rozstrzygnięcia elementy są znane³. 17

Istotna dla ustalenia znaczenia normy prawnej jest również **wykładnia doktrynalna**. Dokonywana jest niejednokrotnie w sposób abstrakcyjny przez przedstawicieli nauk prawnych w określonych publikacjach, jak np. komentarz do KK. Nie wiąże ona organów stosujących prawo pod względem formalnym, lecz odgrywa rolę w procesie praktycznego stosowania prawa⁴. 18

Ze względu na metodę dokonywania wykładni można podzielić ją na wykładnię literalną (gramatyczną), celowościową (teleologiczną), systemową i historyczną. 19

Wykładnia literalna stanowi zasadniczy i podstawowy sposób interpretacji przepisów prawnych. Jest to rekonstrukcja znaczenia normy prawnej oparta na znaczeniu użytych w niej słów. Pierwszym etapem jej przeprowadzania powinno być ustalenie czy w danym akcie prawnym ustawodawca dokonał ustalenia znaczenia danych słów i zwrotów znajdujących się w analizowanym przepisie. W dalszej kolejności należy poszukać takiego wyjaśnienia w innych aktach prawnych, powiązanych z danym przepisem. Dopiero gdy te zabiegi nie poskutkują, konieczne staje się ustalenie potocznego znaczenia danych słów i zwrotów⁵. 20

Wykładnia celowościowa (teleologiczna) bada znaczenie przepisu prawnego przez pryzmat celu, w jakim został wydany i jakiemu ma służyć. **Wykładnia systemowa** z kolei określa znaczenie danego unormowania, opierając się na ułożeniu go w danej ustawie, a nawet całym systemie prawa. Powyższe metody wykładni należy stosować jedynie w sytuacji niejednoznaczności bądź absurdalności wyników wykładni gramatycznej (literalnej). 21

Wykładnia historyczna dokonywana jest na podstawie faktów i okoliczności, które miały miejsce przy tworzeniu i uchwaleniu danego aktu prawnego oraz aktów poprzednio obowiązujących. 22

Domykając niejako katalog wykładni, wspomnieć warto o **wykładni komparatystycznej**, sprowadzającej się do porównania danego przepisu z prawem obowiązującym w innych państwach. 23

Najogólniej rzecz ujmując, przez **źródło prawa** należy rozumieć akt prawny, w którym została umieszczona konkretna norma prawna. W ten sposób dochodzi do utożsamienia tego pojęcia z rodzajem – formą prawną tego aktu (ustawy, rozporządzenia, zarządzenia). 24

Zgodnie z art. 87 ust. 1 i 2 Konstytucji RP źródłem powszechnie obowiązującego prawa Rzeczypospolitej Polskiej są: ustawa zasadnicza, ustawy, ratyfikowane umowy międzynarodowe oraz rozporządzenia. Źróżłami powszechnie obowiązującego prawa Rzeczypo-

¹ P. Hofmański, S. Zablocki, Elementy metodyki pracy sędziego w sprawach karnych, Lex 2011.

² J. Wyrembak, Zasadnicza wykładnia znamion przestępstwa. Pozycja metody językowej oraz rezultatów jej użycia, Lex 2006.

³ Wyr. NSA w Warszawie z 9.11.2007 r., II FSK 833/07, Legalis.

⁴ J. Grajewski, Przebieg procesu karnego, Warszawa 2001, s. 165.

⁵ P. Hofmański, S. Zablocki, Elementy metodyki.

spolitej Polskiej są na obszarze działania organów, które je ustanowiły, także akty prawa miejscowego.

Szczególne znaczenie pośród źródeł powszechnie obowiązującego prawa zajmują kodeksy. Mają one moc ustawy zwykłej, ich specyfika polega natomiast na kompleksowości unormowań dotyczących określonej gałęzi prawa.

- 25 W związku z powyższym za zasadnicze źródło prawa karnego uznać należy KK. Ustawa ta składa się z trzech części:

- 1) **część ogólna** – określa definicję przestępstwa, formy jego popełniania, okoliczności wyłączające bezprawność czynu oraz winę, rodzaje kar i środków karnych oraz zasady ich wymiaru, rodzaje środków probacyjnych i zabezpieczających oraz zasady dotyczące przedawnienia ścigania przestępstwa i wykonania prawomocnie orzeczonej kary;
- 2) **część szczególna** – określa typy przestępstw oraz rodzaje sankcji za ich popełnienie;
- 3) **część wojskowa** – dotyczy pewnych odmienności w odpowiedzialności karnej żołnierzy w czynnej służbie oraz dodatkowych rodzajów przestępstw, jakich mogą się oni dopuścić.

- 26 Zgodnie z treścią art. 87 ust. 1 i art. 91 Konstytucji RP źródłem prawa karnego jest także sama ustawa zasadnicza oraz ratyfikowane przez Polskę umowy międzynarodowe, jeśli zostały ogłoszone w Dzienniku Ustaw. Wśród tych ostatnich aktów prawnych szczególną rolę odgrywa Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności. Ochrona określona w EKPC opiera się na idei rządów prawa oraz zapewnieniu powszechnego i efektywnego stosowania zawartych w niej praw. Szczególnego podkreślenia wymaga, że EKPC nie tworzy bez podstawy prawnej w umawiającym się państwie żadnych nowych praw, lecz tylko gwarantuje, według przyjętych w niej, a zaakceptowanych przez sygnatariuszy standardów, ochronę praw już przyznanych w prawie krajowym, których elementem są prawa i wolności zapisane w EKPC (art. 1). Z mocy wskazanego artykułu, na państwie sygnatariuszu (jego władzach publicznych, także sądach) ciążyą prawne obowiązki zapewnienia każdemu człowiekowi, podlegającemu jurysdykcji praw i wolności gwarantowanych przez EKPC. Nieprzestrzeganie przez państwo tego katalogu praw i wolności, skutkuje jego odpowiedzialnością za dokonane naruszenia w ramach przewidzianego przez EKPC (art. 19 i art. 34) mechanizmu skarg do ETPC w Strasburgu¹.

- 27 Na zakończenie tej części rozważań należy wskazać, że w ściśle określonych warunkach źródłem prawa karnego może być także akt prawny w postaci rozporządzenia. Podnieść trzeba bowiem, iż dopuszczalne, a niekiedy nawet konieczne, jest doprecyzowanie znamion ustawowych niektórych czynów zabronionych w aktach rangi podustawowej. Takie działanie ustawodawcy nie narusza zasady *nullum crimen sine lege* zawartej w art. 1 § 1 KK. Istnieje wprowadzić adresowany do ustawodawcy nakaz maksymalnej określoności typów przestępstw i nakaz typizacji czynów zabronionych wyłącznie na drodze ustawy, ale dopuszcza się wyjątki od tych nakazów². Prawo karne zna sytuacje, w których opis czynu zabronionego nie jest kompletny i wymaga dopełnienia (uzupełnienia) w przepisie odrębnym, zamieszczonym w innym akcie prawnym. Nie musi to być zawsze akt prawny zaliczany do prawa karnego, w ścisłym ujęciu, nie musi to być nawet akt normatywny rzędu ustawy, może to być także akt niższej rangi³. Z powyższą sytuacją niekiedy mamy do czynienia np. na gruncie prawa karnego skarbowego.

¹ Wyr. SR w Ostrowie Wielkopolskim z 18.8.2009 r., II K 42/09, OSA 2010, Nr 9, poz. 82; wyr. ETPC z 1.3.2006 r., *Woś v. Polska*, Nr skargi 22860/02, Legalis.

² R. Dębski, Zasada *nullum crimen sine lege* i postulat wyłączności ustawy, *Acta Universitatis Lodzensis, Folia Iuridica, Nauki Penalne* 1992, Nr 50, s. 108.

³ Post. SN z 29.1.2009 r., I KZP 29/08, Prok. i Pr. 2009, Nr 4, poz. 1.

§ 2. Czas i miejsce popełnienia czynu zabronionego

Czyn zabroniony uważa się za popełniony w czasie, w którym sprawca działał lub zaniechał działania, do którego był obowiązany (art. 6 § 1 KK). Określenie momentu, w którym doszło do popełnienia przestępstwa, ma istotne znaczenie, ponieważ pociąga za sobą daleko idące konsekwencje dla sprawcy, dotyczące zakresu jego odpowiedzialności oraz toku postępowania karnego. Określenie czasu przestępstwa pozwala na ustalenie:

- 1) czy dany czyn był w chwili jego popełnienia zabroniony przez ustawę pod groźbą kary (art. 1 § 1 KK);
- 2) czy od chwili popełnienia danego czynu do momentu orzekania nie doszło do zmiany ustawy, a jeżeli tak, to która z nich jest dla sprawcy względniejsza (art. 4 KK);
- 3) czy czynu dopuścił się nieletni czy też osoba dorosła, a jeżeli nieletni, to czy w momencie podejmowania przez niego akcji przestępnej miał ukończone 15 lub 14 lat, a jego czyn może być zakwalifikowany do grupy przestępstw, za które może zostać pociągnięty do odpowiedzialności karnej na zasadach ogólnych (art. 10 § 1, 2 i 2a KK);
- 4) czy sprawca dopuścił się czynu przed ukończeniem 18 lat, dzięki czemu przy spełnieniu przez niego dodatkowych warunków będzie mógł odpowiadać jak nieletni (art. 10 § 4 KK), wobec takiego sprawcy nie można będzie także wymierzyć kary dożywotniego pozbawienia wolności (art. 54 § 2 KK);
- 5) czy sprawca dopuścił się czynu przed ukończeniem 21 lat, bowiem wówczas może być traktowany jako młodociany (art. 54 § 2 w zw. z art. 115 § 10 KK);
- 6) poczytalności sprawcy w chwili czynu (art. 31 § 1 i 2 KK);
- 7) czy sprawca dopuścił się danego czynu w warunkach okresu próby – w czasie stosowania wobec niego środków probacyjnych (art. 68, 75 KK i art. 160 KKW);
- 8) czy sprawca dopuścił się czynu w warunkach recydywy (art. 64 § 1 i 2 oraz art. 64a KK);
- 9) czy w realiach sprawy zostały spełnione przesłanki do przyjęcia realnego zbiegu przestępstw (art. 85 i 91 KK);
- 10) daty, od której rozpoczyna się bieg terminu przedawnienia (art. 101 KK)¹.

Dokonanie a popełnienie czynu. Ustawodawca redagując treść dyspozycji art. 6 § 1 KK, wskazał jednoznacznie, iż za moment „popełnienia” czynu należy uważać jedynie tę chwilę, w której sprawca podjął czynności realizujące znamiona danego typu przestępstwa, bądź zaniechał działania, do którego był zobowiązany na podstawie przepisu prawa (art. 2 KK). Zasada ta dotyczy na równi przestępstw formalnych (bezsukrowych), jak i materialnych, tj. takich, które znamionowane są wywołaniem określonego w przepisie karnym skutku, czyli obiektywnie i realnie obserwowalnej zmiany w rzeczywistości pozostającej w adekwatnym związku przyczynowo-skutkowym z czynem przestępnym. Dlatego też tego pojęcia nie można utożsamiać ze zwrotem „dokonanie przestępstwa”², który obejmuje jedynie sytuację, w której doszło do wyczerpania danych zachowaniem sprawcy wszystkich znamion danego typu przestępstwa. Wskazać należy jednak, iż od daty „dokonania przestępstwa” biegnie termin przedawnienia przestępstw materialnych (art. 101 § 3 KK).

¹ A. Zoll, Komentarz do art. 6, [w:] A. Zoll (red.), Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz, t. I, Komentarz do art. 1–116 k.k., Lex 2004.

² J. Giezek, Komentarz do art. 6, [w:] J. Giezek (red.), Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz, Lex 2007.

- 30 **Za moment popełnienia przestępstw rozciągniętych w czasie**, tj. wieloczynowych (np. art. 207, 209 KK¹), trwałych (np. art. 189, 263 KK), a także o charakterze ciągłym (art. 12 KK), traktować należy ostatni moment działania sprawcy, w tym czas dokonania ostatniego z czynów składających się na realizację przestępstwa ciągłego². Z kolei odnośnie do ciągu przestępstw (art. 91 KK), który jest swoistym rodzajem tzw. realnego zbiegu przestępstw, konieczne jest oddzielne ustalenie czasu popełnienia każdego z przestępstw wchodzących w jego skład³.
- 31 W przypadku **przestępstw popełnionych na skutek zaniechania** czasem ich popełnienia jest ostatnia chwila, kiedy sprawca mógł jeszcze dokonać spoczywającego na nim obowiązku⁴.
- Ze względu na przyjętą w polskim prawie karnym zasadę odrębności przestępstw podżegaczy i pomocników od przestępstwa sprawcy głównego należy wskazać, iż te podmioty popełniają przypisany im czyn zabroniony w momencie zakończenia ostatniej z czynności składającej się na określonej zjawiskową formę przestępstwa.
- W przymacie praktycznym należy dodatkowo wskazać na istotne zagadnienie w postaci chwili popełnienia przestępstwa zniesławienia (art. 212 § 2 KK) dokonanego za pośrednictwem Internetu. Otóż czasem popełnienia tego występu jest chwila dokonania przez sprawcę zniesławiającego wpisu, a nie moment jego usunięcia⁵.
- 32 **Czyn zabroniony uważa się za popełniony w miejscu**, w którym sprawca działał lub zaniechał działania, do którego był zobowiązany, albo gdzie skutek stanowiący znamię czynu zabronionego nastąpił lub według zamiaru sprawcy miał nastąpić. W art. 6 § 2 KK przyjęto zasadę „wielomiejscowości” popełnienia czynu zabronionego. Za miejsce popełnienia czynu zabronionego uważa się więc zarówno miejsce, w którym sprawca działał, jak i miejsce, w którym zaniechał działania, do którego był obowiązany, a także miejsce, w którym skutek stanowiący znamię czynu zabronionego nastąpił, jak i miejsce, w którym skutek według zamiaru sprawcy miał nastąpić. Przyjęcie zasady „wielomiejscowości” rozszerza znacznie polską jurysdykcję na podstawie zasady terytorialności⁶.
- 33 Ustalenie miejsca popełnienia przestępstwa karnego nabiera szczególnego znaczenia w nawiązaniu do treści art. 5 KK, zgodnie z którym ustawę karą polską stosuje się do sprawcy, który popełnił czyn zabroniony na terytorium RP, jak również na polskim statku wodnym lub powietrznym, chyba że umowa międzynarodowa, której Rzeczpospolita jest stroną, stanowi inaczej. Z unormowania tego wynika jednoznacznie, iż polska ustawa karna będzie miała zastosowanie za każdym razem gdy choć jedno z potencjalnych miejsc popełnienia przestępstwa wskazanych w art. 6 § 2 KK miało miejsce na terytorium Polski.
- 34 W nawiązaniu do powyższego należy dokonać nadto analizy zagadnienia **miejsca popełnienia tzw. przestępstw tranzytowych**. Nazwą tą określa się czyny przestępne, które jedynie na pewnym etapie realizacji znamion przedmiotowych są realizowane na terytorium Polski. Zdania reprezentantów doktryny są tu różne. W tym zakresie *A. Wąsek* opowiedział się za poglądem o wyłączeniu tych czynów spod kompetencji polskich ustaw kar-

¹ Post. SA w Gdańsku z 11.8.1999 r., II AKo 199/99, Prok. i Pr. 2000, Nr 10, poz. 27.

² Wyr. SN z 15.4.2002 r., II KKN 387/01, Legalis.

³ *A. Zoll* (red.), Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz, t. I, Kraków 2004, s. 77; *P. Kardas*, Zasady odpowiedzialności za przestępstwo popełnione w warunkach ciągłości w świetle regulacji nowego polskiego Kodeksu karnego z 1997 r., CzoPKiNP 1999, Nr 1, s. 71.

⁴ Komentarz do art. 6, [w:] *A. Marek*, Kodeks karny. Komentarz, Lex 2010; Komentarz do art. 6, [w:] *M. Królikowski, R. Zawłocki* (red.), Kodeks karny. Część ogólna, Legalis 2011.

⁵ Post. SN z 29.6.2010 r., I KZP 7/10, OSNiK 2010, Nr 9, poz. 1.

⁶ Wyr. SA w Łodzi z 24.1.2001 r., II AKa 240/01, Prok. i Pr. 2004, Nr 3, poz. 16.

nych, jako że przeciwne stanowisko stałoby w opozycji do treści przepisu art. 6 § 2 KK¹. B. Kunicka-Michalska twierdzi z kolei, że polską ustawę karną należy stosować jedynie do tego typu przestępstw, w których znamionach *expressis verbis* wskazano tranzyt jako warunek karalności². Każdorazowo należy jednak zbadać, czy zachowanie sprawcy na terenie kraju realizowało znamiona któregośkolwiek przestępstwa.

Odnosnie do miejsca popełnienia przestępstwa przez podżegaczy i pomocników wskazać należy, iż jest to miejsce ich zindywidualizowanego działania. Nie można jednak nie wspomnieć o treści art. 34 § 1 KPK, który wprowadza zasadę, iż sąd właściwy dla sprawy głównego jest również właściwy dla podżegaczy i pomocników. Unormowanie to ma na celu usprawnienie i przyspieszenie procesu karnego. Nieergonomiczne byłoby bowiem jednoczesne prowadzenie kilku postępowań przeciwko sprawcom, których czyny pozostają ze sobą w ścisłym związku³.

Problematyka miejsca popełnienia przestępstw za pośrednictwem internetu ma charakter złożony. Generalnie sprawca może przebywać na terenie innego kraju, a oddziaływać swoim zachowaniem na terenie Polski. Szczególnego znaczenia nabiera tu zatem podział przestępstw na formalne i materialne. Każdorazowo należy tu jednak rozważyć możliwość przyjęcia zasady terytorialności (art. 5 KK), a gdyby okazała się zawodna, zweryfikować zachowanie sprawcy pod kątem zasady narodowości podmiotowej – (art. 109 KK) oraz ograniczonej zasady narodowości podmiotowej (art. 110 KK). Odnosnie do tego typu czynów, które mają charakter formalny (np. zapisanie strony WWW zawierającej treści o charakterze rasistowskim) miejscem ich popełnienia będzie generalnie miejsce położenia urządzenia, za pomocą którego wprowadzono daną treść do powszechnego odbioru. W tej sytuacji nie będzie podlegał polskim przepisom karnym sprawca, który przebywając w USA, zapisze bezprawne treści na polskim serwerze. W odwrotnej konfiguracji, tj. gdy sprawca z terytorium Polski loguje się na zagranicznym serwerze i zamieszcza tam bezprawne treści, będzie ponosił odpowiedzialność na podstawie rodzimej ustawy karnej⁴.

§ 3. Zasady obowiązywania ustawy karnej w czasie

W świetle art. 4 § 1 KK, jeżeli w czasie orzekania⁵ obowiązuje ustawa inna niż w czasie popełnienia przestępstwa, stosuje się ustawę nową, jednak należy stosować ustawę obowiązującą poprzednio, jeżeli jest względniejsza dla sprawcy. W ten sposób określono prymat stosowalności do sprawy nowej ustawy, mającej relewantny stosunek do jego sytuacji prawnej⁶. Na gruncie prawa karnego przyjmuje się, że przez obowiązywanie w czasie orzekania ustawy innej niż w czasie popełnienia przestępstwa rozumieć należy cały obowiązujący w danym czasie stan prawny, odnoszący się do badanego czynu⁷. Nie można

¹ O. Górnik (red.), Kodeks karny. Część ogólna, Warszawa 2006, s. 93.

² B. Kunicka-Michalska, Zasady odpowiedzialności karnej. Komentarz do art. 1–7 Kodeksu karnego, Legalis 2006.

³ A. Blachnio, Miejsce popełnienia przestępstwa przez podżegacza i pomocnika – zarys problematyki, Pał. 2006, Nr 7–8, s. 82.

⁴ M. Sowa, Odpowiedzialność karna sprawców przestępstw internetowych, Prok. i Pr. 2002, Nr 4, s. 62–79; J. Warylewski, Pornografia w internecie – wybrane zagadnienia karnoprawne, Prok. i Pr. 2002, Nr 4, s. 52.

⁵ Poprzez „orzekanie” rozumieć należy wszystkie fazy postępowania karnego aż do wydania prawomocnego orzeczenia w sprawie.

⁶ Wyr. SN z 25.10.2006 r., V KK 282/06, OSNwSK 2006, Nr 1, poz. 2023.

⁷ Wyr. SN z 4.7.2001 r., V KKN 346/99, Prok. i Pr. 2001, Nr 12, poz. 1.

zapominać, iż niejednokrotnie możliwe jest zrekonstruowanie treści normy karnoprawnej w nawiązaniu do unormowania, które zawiera przepis z innej gałęzi prawa. Ponadto w procesie karnym sąd niejednokrotnie musi rozstrzygać także o kwestiach odpowiedzialności cywilnej sprawcy. Co do zasady chodzi tu więc o każdą „ustawę”, a więc zarówno z zakresu prawa karnego, jak i cywilnego, czy administracyjnego, która uległa zmianie w analizowanym okresie.

- 38 Przez ustawę nową lub obowiązującą poprzednio należy rozumieć jedynie akty prawne, które mają rangę „ustaw”, w związku z tym nie modyfikuje sytuacji sprawcy zmiana w toku orzekania aktów podustawowych w postaci rozporządzeń¹. W pojęciu ustawy obowiązującej poprzednio mieszczą się z kolei wszystkie ustawy, obowiązujące od chwili popełnienia przestępstwa do chwili wydania prawomocnego orzeczenia, czyli również tzw. ustawy epizodyczne, obowiązujące jedynie przejściowo². Przedmiotowa zasada nie ma zastosowania w sytuacji zmiany wykładni sądowej określonego przepisu, nawet w sytuacji, gdy nowa jest zdecydowanie niekorzystna dla sprawcy³.
- 39 Doniosłą kwestią jest, że ustawą „względniejszą dla sprawcy”, w rozumieniu art. 4 § 1 KK, jest ta ustawa, której wybór opiera się na ocenie całokształtu konsekwencji wynikających dla niego z zastosowania obydwu wchodzących w grę ustaw, przy czym ocena ta musi być dokonana z uwzględnieniem okoliczności konkretnej sprawy⁴. Niewłaściwe w tym zakresie jest porównanie wyłącznie sankcji obowiązujących poprzednio i obecnie⁵. Takie porównanie może być mylące⁶. Rzecz w tym, że sama konfrontacja granic zagrożenia nie zawsze pozwala rozstrzygnąć definitywnie, która z ustaw jest względniejsza dla konkretnego sprawcy, ponieważ uwzględnienie wszystkich konsekwencji skazania może prowadzić do ustalenia, że ustawa oceniona *in abstracto* jako względniejsza, nie jest taką *in concreto*⁷. Nie obejmuje bowiem np. przesłanek zastosowania środków probacyjnych, przesłanek nadzwyczajnego zaostrzenia kary, np. zastosowania recydywy, czy też nadzwyczajnego złagodzenia kary. Porównanie ustaw winno zatem mieć charakter drobiazgowy i wyczerpujący i znaleźć odpowiednie odzwierciedlenie w treści uzasadnienia wyroku⁸.
- 40 Z powyższego wynika, że dla oceny względności ustawy nie jest prawidłowe postępowanie sądu polegające na oznaczaniu kary, a w dalszej kolejności badaniu, czy kara ta mieści się w granicach sankcji nowej ustawy. Taka metoda stanowi odwrócenie logicznego porządku działania. Skoro karę wymierza się w granicach sankcji ustawowej, to najpierw należy znać te granice, więc wybrać ustawę, która oznacza granice sankcji, a dopiero później wymierzyć karę mieszczącą się w jej granicach. Ocena względności ustaw polega na zbadaniu, jakie są granice sankcji we wszystkich aspektach wymiaru kary⁹. Zabronione jest

¹ Wyr. TK z 26.4.1995 r., K 11/94, OTK 1995, Nr 1, poz. 12.

² Wyr. SA w Krakowie z 14.6.2006 r., II AKa 85/06, KZS 2006, 7–8, poz. 99.

³ Wyr. SA w Szczecinie z 1.7.2010 r., II AKa 105/10, OSASz 2011, Nr 3, poz. 20.

⁴ Uchw. SN z 12.3.1996 r., I KZP 2/96, OSNKW 1996, Nr 3–4, poz. 16.

⁵ Wyr. SN z 24.4.2002 r., II KKN 178/00, OSNKW 2002, poz. 69.

⁶ Wskazać należy jednak, iż w orzecznictwie dominuje pogląd, że w sytuacji gdy czyn zagrożony jest w nowej ustawie przepisem o dolnej granicy zagrożenia surowszej w porównaniu z jego odpowiednikiem w dawnej ustawie, stosować należy dawną jako względniejszą dla sprawcy (wyr. SN z 21.1.2009 r., II KK 191/09, Prok. i Pr. 2009, Nr 6, poz. 1).

⁷ Post. SN z 3.12.2001 r., V KKN 67/01, OSNKW 2002, Nr 5–6, poz. 36.

⁸ Wyr. SN z 1.2.2011 r., IV KK 370/10, Biul. PK 2011, Nr 6, poz. 15; por. także wyr. SN z 9.9.2010 r., III KO 68/09, Biul. PK 2010, Nr 4, poz. 6.

⁹ Wyr. SA w Krakowie z 8.3.2001 r., II AKa 11/01, KZS 2001, Nr 3, s. 36.

stosowanie przez sąd zasady łączenia elementów ustawy nowej i obowiązującej uprzednio¹. Ustawodawca kategorycznie w treści przepisu art. 4 § 1 KK zakazuje tego typu praktyk².

Unormowania zawartego w przepisie art. 4 § 1 KK nie należy stosować do prawomocnych orzeczeń karnych rozstrzygających daną sprawę co do istoty. W tym względzie ustawodawca stanął na gruncie ich stabilności. Ich zmiana może nastąpić jedynie w ściśle określonych wypadkach (art. 4 § 2–4 KK).

Jeżeli według nowej ustawy czyn objęty prawomocnym wyrokiem zagrożony jest karą, której górna granica jest niższa od kary wymierzonej, wymierzona uprzednio karę obniża się do górnej granicy ustawowego zagrożenia przewidzianego za taki czyn w nowej ustawie. Przez ustawowe zagrożenie karą rozumieć należy zagrożenie przewidziane w sankcji przepisu określającego dany typ przestępstwa. Jest ono zatem związane z danym typem przestępstwa, który figuruje w katalogu przestępstw opisanych w części szczególnej kodeksu karnego i ustawach szczególnych. Wszystkie zatem modyfikacje kary, tak w górnym, jak i dolnym progu zagrożenia, zarówno zaostrzające, jak i łagodzące jej wymiar, nie zmieniają ustawowego zagrożenia, które jest niezmiennie w ramach przyjętej w ustawie typizacji przestępstw³.

Powyższa zasada nie wprowadza możliwości ponownej oceny przypisanego prawomocnym wyrokiem czynu pod kątem trafności przyjętej kwalifikacji prawnej i taka modyfikacja jest niedopuszczalna⁴. Rola sądu⁵ w tym zakresie ogranicza się jedynie do dokonania z urzędu lub na wniosek skazanego określonych powyżej przeliczeń odnośnie do prawomocnie orzeczonej kary⁶.

W sytuacji gdy czyn objęty wyrokiem nie jest zagrożony karą pozbawienia wolności, wymierzona karę pozbawienia wolności podlegającą wykonaniu zamienia się na grzywnę albo karę ograniczenia wolności, przyjmując, że jeden miesiąc pozbawienia wolności odpowiada 60 stawkom dziennym grzywny albo 2 miesiącom ograniczenia wolności. Jeśli według nowej ustawy czyn objęty wyrokiem nie jest już zabroniony pod groźbą kary, skazanie ulega zatarciu z mocy prawa, a skazanego należy natychmiast zwolnić z jednostki penitencjarnej, jeżeli już w niej przebywa, odbywając karę pozbawienia wolności.

Na zakończenie podkreślić trzeba, że unormowanie zawarte w art. 4 § 4 KK odnosi się do wypadków tzw. pełnej depenalizacji, gdy czyn objęty wyrokiem nie jest już zabroniony pod groźbą kary. Oznacza to, że przepis ten nie ma zastosowania do wypadków, w których nastąpiło „przekwalifikowanie” przestępstwa do kategorii wykroczeń. W takich przypadkach może nastąpić modyfikacja penalizacji, jednak nie następuje zatarcie skazania z mocy prawa. Ustawa w art. 4 § 4 KK odnosi się bowiem jedynie do przypadków tzw. pełnej depenalizacji, kiedy czyn objęty wyrokiem nie jest już zagrożony pod groźbą kary⁷.

¹ Wyr. SA w Katowicach z 29.6.1999 r., II AKa 154/99, OSA 2000, Nr 1, poz. 1; wyr. SN z 13.1.1970 r., V KRN 69, OSNKW 1970, Nr 4–5, poz. 37.

² B. Nita, Zakaz łącznego stosowania przepisów ustawy nowej oraz ustawy dawnej na tle art. 4 § 2 k.k., Prok. i Pr. 2001, Nr 3, s. 32.

³ Post. SN z 6.9.2000 r., III KKN 337/00, OSNKW 2000, Nr 9–10, poz. 81; J. Długozima, Głosa aprobująca do postanowienia SN z 6.9.2000 r., III KKN 337/00, PiP 2001, Nr 5, s. 113.

⁴ Wyr. SA w Katowicach z 16.6.1999 r., II AKz 167/99, Prok. i Pr. 2000, Nr 1, poz. 17.

⁵ Sąd procedując, winien posługiwać się przepisami KPK, a nie KKW.

⁶ Wyr. SA w Krakowie z 31.3.1999 r., II AKz 10/99, KZS 1999, Nr 4, poz. 75.

⁷ Post. SN z 24.8.1999 r., II KKN 150/99, Prok. i Pr. 2000, Nr 2, poz. 1; przeciwnie B. Nita, Wpływ Trybunału Konstytucyjnego na prawomocnie zakończone postępowanie karne, Pal. 2000, Nr 1, s. 56.

§ 4. Zasady obowiązywania ustawy karnej w miejscu

- 45 W świetle zasady terytorialności ustawę karną polską stosuje się do sprawcy, który popełnił czyn zabroniony na terytorium RP, jak również na polskim statku wodnym lub powietrznym, chyba że umowa międzynarodowa¹, której Rzeczpospolita Polska jest stroną, stanowi inaczej (art. 5 KK).
- 46 Przez „terytorium Rzeczypospolitej Polskiej” należy rozumieć zakreślone granicami państwowymi terytorium lądowe oraz wnętrze ziemi znajdujące się pod nim, morskie wody wewnętrzne i morze terytorialne wraz z dnem i wnętrzem ziemi znajdującym się pod nim, a także przestrzeń powietrzną znajdującą się nad terytorium lądowym,orskimi wodami wewnętrznymi i morzem terytorialnym². Przestrzeń powietrzna sięga słuza do wysokości osiągananej przez promy kosmiczne, z kolei terytorium wnętrza ziemi wyznaczane jest przez występujące obecnie techniczne możliwości eksploatacyjne³.
- 47 Morskimi wodami wewnętrznymi Rzeczypospolitej Polskiej są:
- 1) część Jeziora Nowowarpieńskiego i część Zalewu Szczecińskiego wraz ze Świną i Dziwną oraz Zalewem Kamieńskim, znajdujące się na wschód od granicy państwowej między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Federalną Niemiec, oraz rzeka Odra pomiędzy Zalewem Szczecińskim a wodami portu Szczecin;
 - 2) część Zatoki Gdańskiej zamknięta linią podstawową biegnącą od punktu o współrzędnych 54°37'36" szerokości geograficznej północnej i 18°49'18" długości geograficznej wschodniej (na Mierzei Helskiej) do punktu o współrzędnych 54°22'12" szerokości geograficznej północnej i 19°21'00" długości geograficznej wschodniej (na Mierzei Wiślanej);
 - 3) część Zalewu Wiślanego, znajdujące się na południowy zachód od granicy państwowej między Rzeczpospolitą Polską a Federacją Rosyjską na tym Zalewie;
 - 4) wody portów określone od strony morza linią łączącą najdalej wysunięte w morze stałe urządzenia portowe, stanowiące integralną część systemu portowego;
 - 5) wody znajdujące się pomiędzy linią brzegu morskiego ustaloną zgodnie z przepisami ustawy z 20.7.2017 r. – Prawo wodne a linią podstawową morza terytorialnego.
- 48 Morzem terytorialnym Rzeczypospolitej Polskiej jest obszar wód morskich o szerokości 12 mil morskich (22 224 m), liczonych od linii podstawowej tego morza⁴.
- 49 Za statek morski uważać należy każde urządzenie pływające przeznaczone lub używane do żeglugi morskiej⁵. Za statek wodny uważa się także stałą platformę umieszczoną na szelfie kontynentalnym⁶. Statkiem powietrznym jest natomiast urządzenie zdolne do unoszenia się w atmosferze na skutek oddziaływania powietrza innego niż oddziaływanie powietrza odbitego od podłoża⁷. Jak wynika z treści art. 5 KK za terytorium Polski nie jest uważany pokład statku wodnego albo powietrznego⁸. Wobec sprawcy, który popełnił w tym miejscu przestępstwo stosuje się jednak polską ustawę karnoprawną⁹.

¹ Np. Europejska Konwencja o ekstradycji z 13.12.1957 r. (Dz.U. z 1994 r. Nr 70, poz. 307–308).

² Art. 6 ustawy z 12.10.1990 r. o ochronie granicy państwowej (t.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 388).

³ R. Bierzaniek, J. Simonides, Prawo międzynarodowe publiczne, Warszawa 2004, s. 196.

⁴ Art. 4 i 5 ustawy z 21.3.1991 r. o obszarach morskich Rzeczypospolitej Polskiej i administracji morskiej (t.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 1125).

⁵ Art. 2 § 1 ustawy z 18.9.2001 r. – Kodeks morski (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 1309).

⁶ Art. 115 § 15 KK.

⁷ Art. 2 pkt 1 ustawy z 3.7.2002 r. – Prawo lotnicze (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 2110 ze zm.).

⁸ M. Cieślak, Polskie prawo karne. Zarys systemowego ujęcia, Warszawa 1990, s. 104.

⁹ R. Góral, Praktyczny komentarz. Kodeks karny, s. 23.

Istotnym ograniczeniem zasady terytorialności jest wystąpienie w sprawie okoliczności 50
wyłączającej ściganie w postaci **immunitetu dyplomatycznego i konsularnego**. Chodzi tu zarówno o immunitet formalny, jak i materialny. Nieistotna jest także podstawa prawna jego posiadania (np. immunitet dyplomatyczny, poselski, senatorski, sędziowski, prokuratorski)¹.

Dla całościowego wyczerpania tej części rozważań konieczne jest przeanalizowanie 51
unormowań zawartych w rozdziale XIII KK „Odpowiedzialność za przestępstwa popełnione za granicą”. Ustawodawca zawarł tam zasady jurysdykcji polskich organów wymiaru sprawiedliwości w postępowaniu o przestępstwa popełnione poza terytorium Polski. Należą do nich:

- 1) **zasada narodowości podmiotowej**, zgodnie z którą polską ustawę karną stosuje się do obywatela polskiego, który popełnił przestępstwo za granicą (art. 109 KK)²; obywatel polski za granicą obowiązany jest bowiem przestrzegać całokształtu polskiego ustawodawstwa karnego, tzn. wszystkich przepisów karnych zawartych w KK, jak też w ustawach szczególnych, bez względu na przedmiot ochrony określony w tych przepisach³; obywatelstwo polskie nabywa się przez urodzenie z rodziców będących obywatelami polskimi, bądź w przypadkach przewidzianych w ustawach (art. 34 ust. 1 Konstytucji RP);
- 2) **ograniczona zasada narodowości przedmiotowej**, zgodnie z którą ustawę karną polską stosuje się do cudzoziemca, który popełnił za granicą czyn zabroniony skierowany przeciwko interesom Rzeczypospolitej Polskiej, obywatela polskiego, polskiej osoby prawnej lub polskiej jednostki organizacyjnej niemającej osobowości prawnej oraz do cudzoziemca, który popełnił za granicą przestępstwo o charakterze terrorystycznym (art. 110 § 1 KK); ustawę karną polską stosuje się w razie popełnienia przez cudzoziemca za granicą czynu zabronionego innego niż powyższy, jeżeli czyn zabroniony jest w ustawie karnej polskiej zagrożony karą przekraczającą 2 lata pozbawienia wolności, a sprawca przebywa na terytorium RP i nie postanowiono go wydać organom wymiaru sprawiedliwości państwa obcego (art. 110 § 2 KK);
- 3) **zasada podwójnej karalności**, zgodnie z którą warunkiem odpowiedzialności za czyn popełniony za granicą jest uznanie takiego czynu za przestępstwo również przez ustawę obowiązującą w miejscu jego popełnienia⁴; jeżeli zachodzą różnice między ustawą karnoprawną polską a ustawą obowiązującą w miejscu popełnienia czynu, stosując ustawę polską, sąd może uwzględnić te różnice na korzyść sprawcy; warunek podwójnej karalności nie ma zastosowania do polskiego funkcjonariusza publicznego, który pełniąc służbę za granicą, popełnił tam przestępstwo w związku z wykonywaniem swoich funkcji, ani do osoby, która popełniła przestępstwo w miejscu niepodlegającym żadnej władzy państwowej (art. 111 § 1–3 KK);
- 4) **nieograniczona zasada narodowości przedmiotowej**, zgodnie z którą niezależnie od przepisów obowiązujących w miejscu popełnienia czynu zabronionego, ustawę karną polską stosuje się do obywatela polskiego oraz cudzoziemca w razie popełnienia przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu wewnętrznemu lub zewnętrznemu Rzeczypospoli-

¹ G. Rejman, Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz, Warszawa 1999, s. 331; przeciwnie Komentarz do art. 5, [w:] J. Giezek (red.), Kodeks karny. Część ogólna, Lex 2007.

² Post. SA w Katowicach z 30.11.2005 r., II AKz 734/05, OSA 2006, Nr 5, poz. 24.

³ Post. SN z 20.11.1991 r., I KZP 29/91, WPP 1994, Nr 3–4, poz. 86.

⁴ Wyr. SN z 17.3.2001 r., III KK 352/10, Prok. i Pr. 2011, Nr 9, poz. 25; A. Barczak-Oplustil, Przegląd orzecznictwa Sądu Najwyższego i Sądów Apelacyjnych, CzpKiNP 2004, Nr 2, s. 199.